

KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIĞIN İQTİSADI SİSTEMDƏ ROLU VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Daxil olub: 12 may 2026-cı il
Qəbul olunub: 5 iyun 2026-cı il

Received: 12 May 2025
Accepted: 5 June 2026

Vasif Əhədov¹, Camal Hacıyev², Səyyar Hüseynov³

¹ i.ü.f.d., dosent, rektor müşaviri, Azərbaycan İdman Akademiyası;

² i.ü.f.d., dosent, kafedra müdiri, Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti;

³ magistrant, müəllim, Turizm və Sosial Xidmətlər üzrə Bakı Dövlət Peşə Təhsil Mərkəzi;

¹ vasifahad@gmail.com

² jamal.hajiyev@atmu.edu.az

³ sayyar.huseyn@gmail.com

¹ <https://orcid.org/0000-0003-0003-8933>

² <https://orcid.org/0000-0002-6409-3010>

³ <https://orcid.org/0009-0005-6825-2647>

DOI: <https://doi.org/10.30546/UNECSR.2026.02.348>

Xülasə

Müasir dünya iqtisadiyyatında kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektləri inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi dinamikasının aparıcı qüvvəsinə çevrilmişdir. Bu məqalədə, birinci mərhələdə, Avropa Birliyi, ABŞ, Çin, Cənubi Koreya, Yaponiya və Türkiyənin KOS siyasəti müqayisəli şəkildə araşdırılmış, dövlət dəstəyi modellərinin fərqli parametrləri müəyyənləşdirilmişdir. İkinci mərhələdə Azərbaycan Respublikasında KOS sektorunun mövcud vəziyyəti — statistik göstəricilər, normativ-hüquqi baza, KOBİA-nın fəaliyyəti, beynəlxalq maliyyə dəstəyi kompleks şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqat nəticəsində Azərbaycanda KOS sektorunun inkişaf potensialının yüksək olduğu, lakin maliyyə-yə çıxış məhdudiyyəti, kadr çatışmazlığı və rəqəmsal uyğunlaşma problemlərinin struktur müdaxilə tələb etdiyi aşkar edilmişdir. Xarici təcrübənin müqayisəli analizi əsasında siyasət tövsiyələri irəli sürülmüşdür.

Açar sözlər: *Azərbaycan, kiçik və orta sahibkarlıq, xarici təcrübə, dövlət dəstəyi, rəqəmsal transformasiya.*

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE ECONOMIC SYSTEM AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES

Vasif Ahadov¹, Jamal Hacıyev², Sayyar Huseynov³

¹ PhD, Assoc. Professor, Azerbaijan Sports Academy;

² PhD, Assoc. Professor, Azerbaijan University of Tourism and Management;

³ Master's student, teacher, Baku State Vocational Education Center for Tourism and Social Services, Azerbaijan University of Tourism and Management

Abstract

In the modern world economy, small and medium-sized enterprises (SMEs) have become a driving force of economic dynamics in both developed and developing countries. This article, in the first stage, comparatively examines the SME policies of the European Union, the United States, China, South Korea, Japan, and Turkey, identifying distinct parameters of state support models. In the second stage, the current state of the SME sector in the Republic of Azerbaijan — including statistical indicators, the legal and regulatory framework, the activities of KOBİA (the Small and Medium Business Development Agency), and international financial support — is comprehensively analyzed. The research reveals that while the growth potential of Azerbaijan's SME sector is high, limitations in access to finance, skills shortages, and digital adaptation problems require structural intervention. Based on a comparative analysis of foreign experience, policy recommendations are put forward.

Keywords: *Azerbaijan, small and medium entrepreneurship, foreign experience, state support, KOBİA (Azerbaijan's Small and Medium Business Development Agency), economic development, digital transformation.*

РОЛЬ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Васиф Ахадов¹, Джамал Гаджиев², Сайяр Гусейнов³

¹ д.ф.н.э, доцент, Академия Спорта Азербайджана;

² д.ф.н.э, доцент, Азербайджанский университет туризма и менеджмента;

³ Магистрант, преподаватель, Бакинский государственный центр профессионального образования в сфере туризма и социальных услуг, Азербайджанский университет туризма и менеджмента

Резюме

В современной мировой экономике субъекты малого и среднего предпринимательства (МСП) стали движущей силой экономической динамики как развитых, так и развивающихся стран. В данной статье на первом этапе

проводится сравнительный анализ политики в отношении МСП Европейского союза, США, Китая, Южной Кореи, Японии и Турции, выявляются различные параметры моделей государственной поддержки. На втором этапе комплексно анализируется текущее состояние сектора МСП в Азербайджанской Республике — статистические показатели, нормативно-правовая база, деятельность Агентства развития малого и среднего бизнеса (КОВІА), международная финансовая поддержка. Исследование показывает, что потенциал развития сектора МСП в Азербайджане высок, однако ограниченный доступ к финансам, нехватка квалифицированных кадров и проблемы цифровой адаптации требуют структурного вмешательства. На основе сравнительного анализа зарубежного опыта выдвигаются рекомендации по политике.

Ключевые слова: *Азербайджан, малое и среднее предпринимательство, зарубежный опыт, государственная поддержка, цифровая трансформация.*

Giriş

Dünya iqtisadiyyatının quruluşunda kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektlərinin tutduğu yer olduqca mühümdür. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının məlumatlarına görə, dünya üzrə bütün müəssisələrin 90 faizindən çoxunu KOS subyektləri təşkil edir; onlar qeyri-kənd təsərrüfatı məşğulluğunun 60–70 faizini, həmçinin ümumi daxili məhsulun (ÜDM) 50 faizinə qədərini formalaşdırır [1]. Bu rəqəmlər KOS-un yalnız sayca çoxluq deyil, eyni zamanda keyfiyyətə strateji əhəmiyyət daşıdığını aydın şəkildə ortaya qoyur.

Schumpeter [2] tərəfindən əsası qoyulan «yaradıcı dağıdıcılıq» konsepsiyasından Penrose-un [3] resurs əsaslı böyümə nəzəriyyəsinə qədər uzanan geniş nəzəri spektr KOS-un innovasiya və iqtisadi artım prosesindəki rolunu müxtəlif müstəvilərdə araşdırmışdır. Birch [4] yeni iş yerlərinin əksəriyyətini kiçik müəssisələrin yaratdığını empirik olaraq sübut edərək siyasi diskursu köklü şəkildə dəyişdirmiş, Storey [5] isə KOS-un heterogen iqtisadi təsirlərini müqayisəli kontekstdə sistemli şəkildə araşdırmışdır.

Azərbaycan Respublikası, neft ixracına dayanan iqtisadi modeldən şaxələndirilmiş, sahibkarlığa əsaslanan struktura keçid prosesini yaşayan bir ölkə kimi, bu mövzuda xüsusi tədqiqat marağı doğurur. «Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər» sənədi KOS-un iqtisadi artım və məşğulluğun əsas mənbəyinə çevrilməsini strateji hədəf kimi müəyyənləşdirmişdir [19].

Məqalənin əsas məqsədi xarici ölkələrin KOS dəstəyi modellərini müqayisəli şəkildə araşdırmaq, bu zəmində Azərbaycandakı vəziyyəti qiymətləndirmək, mövcud çətinlikləri müəyyənləşdirmək və strateji tövsiyələr irəli sürməkdir. Məqalə aşağıdakı strukturda qurulmuşdur: 2-ci bölmədə konseptual çərçivə və beynəlxalq təsnifat meyarları; 3-cü bölmədə xarici ölkələrin KOS modellərinin müqayisəli analizi; 4-cü bölmədə Azərbaycanda KOS-un statistik panoraması; 5-ci bölmədə dövlət dəstəyi mexanizmləri; 6-cı bölmədə mövcud çətinliklər; 7-ci bölmədə inkişaf perspektivləri və 8-ci bölmədə nəticə yer alır.

Kiçik və orta sahibkarlıq anlayışının universal, vahid bir tərifini mövcud deyildir. Fərqli ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar müəssisə ölçüsünü müxtəlif meyarlar — işçi sayı, illik dövriyyə, aktivlərin dəyəri — əsasında müəyyənləşdirir. Avropa Birliyi Komissiyasının 2003/361/EC tövsiyəsinə əsasən orta müəssisə 250-dən az işçiyə və 50 milyon avrodan az illik dövriyyəyə malik olan subyektdir; kiçik müəssisə üçün bu hədd 50 işçi və 10 milyon avro, mikro müəssisə üçün isə 10 işçi və 2 milyon avrodur [17]. Dünya Bankı isə işçi sayı, aktivlər və illik gəlirə əsaslanan özünəməxsus metodologiya tətbiq edir [18].

Tədqiqatın aktuallığı və məqsədi

Azərbaycan iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən siyasət çərçivəsində kiçik və orta sahibkarlığın rolu daha da artmışdır. Bununla belə, KOS sektorunun ÜDM-də, ixracatda və məşğulluqda payı inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə aşağı səviyyədə qalır. Bu baxımdan, xarici ölkələrin uğurlu təcrübələrinin öyrənilməsi və onların Azərbaycan şəraitində tətbiqi imkanlarının araşdırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir. Məqalənin məqsədi müxtəlif ölkələrin KOS inkişaf modellərini müqayisəli şəkildə təhlil etmək, Azərbaycanın mövcud vəziyyətini qiymətləndirmək, əsas problemləri müəyyənləşdirmək və beynəlxalq təcrübə əsasında inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməkdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi xarici ölkələrin KOS siyasətlərinin sistemli müqayisəsi əsasında Azərbaycanın mövcud çatışmazlıqlarının müəyyənləşdirilməsi və onların aradan qaldırılması üçün praktik tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası

Bu tədqiqatda müqayisəli təhlil, statistik təhlil, sistemli yanaşma və ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatın informasiya bazasını Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (ILO), Dünya Bankı, Avropa Komissiyası, Asiya İnkişaf Bankı, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, KOBİA və digər beynəlxalq təşkilatların hesabatları təşkil etmişdir. Müxtəlif ölkələrin KOS göstəricilərinin müqayisəsi əsasında Azərbaycanın mövcud vəziyyəti qiymətləndirilmiş və inkişaf istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasında müəssisə ölçüsünə görə təsnifat Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 21 dekabr tarixli qərarı ilə müəyyən edilmişdir.

Cədvəl 1. Müxtəlif ölkə və beynəlxalq təşkilatlarda KOS təsnifat meyarlarının müqayisəsi

Sahibkarlıq subyektlərinin ölçüsünə görə kateqoriyaları	İşçilərinin orta siyahı sayı (nəfər)	İllik gəliri (ig) (min manat)
Mikro sahibkar	1 - 10	$ig \leq 200$
Kiçik sahibkar	11 - 50	$200 < ig \leq 3\,000$
Orta sahibkar	51 - 250	$3\,000 < ig \leq 30\,000$
İri sahibkar	251 və ondan yuxarı	$30\,000 < ig$

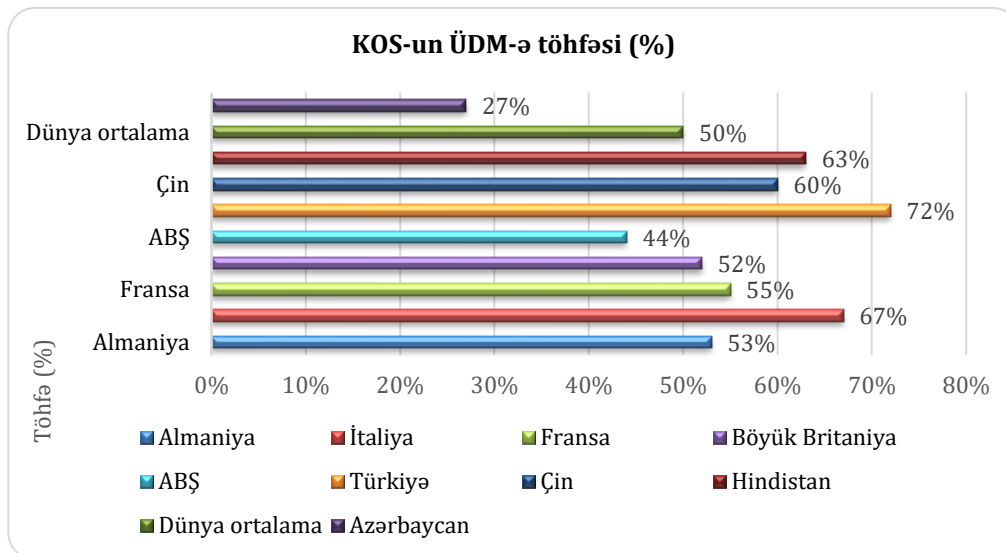
Mənbə: Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi.

Ölkə / Təşkilat	Mikro (işçi)	Kiçik (işçi)	Orta (işçi)	Dövriyyə / gəlir meyarı
Avropa Birliyi	< 10	10–49	50–249	≤ 50 mln. €/il
ABŞ (SBA)	< 20	20–99	100–499	Sənayeyə görə
Çin	< 20	20–299	300–999	Sektora görə
Cənubi Koreya	< 10	10–49	50–299	≤ 5 mlrd. won/il
Türkiyə	< 10	10–49	50–249	≤ 25 mln. TL/il

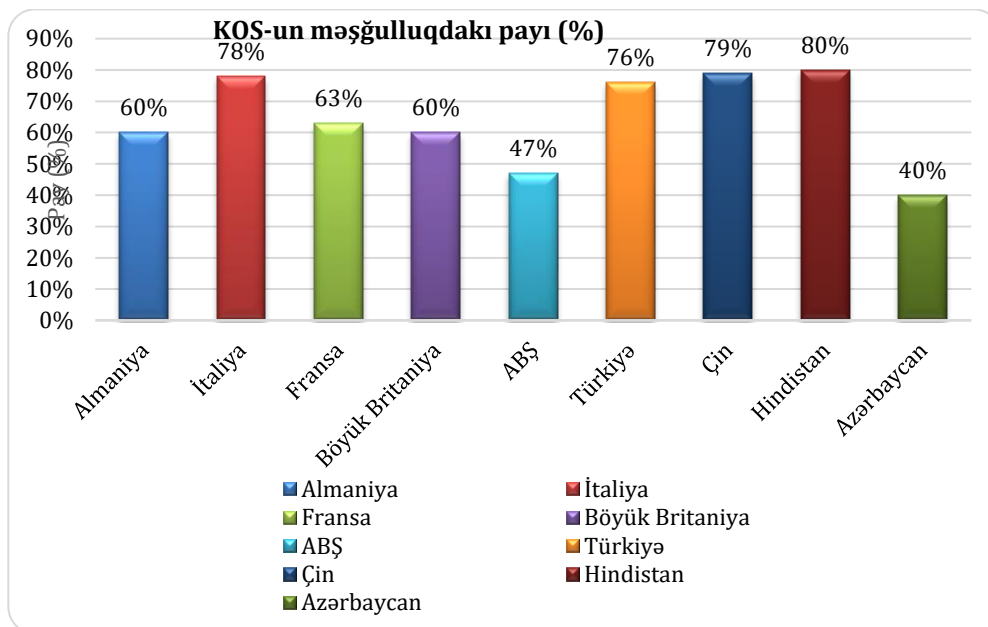
Mənbə: European Commission (2003); World Bank Group (2022); Nazirlər Kabineti (2018); ADB (2020)

Dünya təcrübəsində kiçik və orta sahibkarlıq

Dünya praktikasında KOS sektorunun inkişafı üçün tətbiq edilən siyasət modelləri ölkədən-ölkəyə fərqlənir. Bu fərqlər iqtisadi sistemin xüsusiyyətlərini, tarixi sahibkarlıq mədəniyyətini və dövlət müdaxiləsinin həcmiini əks etdirir. Beynəlxalq müqayisəli analiz göstərir ki, ən uğurlu KOS modelləri dövlət dəstəyini, rəqabət mühitini və innovasiya infrastrukturunu sintez edən eklektik yanaşmalara əsaslanır [7].

Mənbə: ILO (2019); McKinsey Global Institute (2024); Di Bella et al. (2023); DSK (2024).

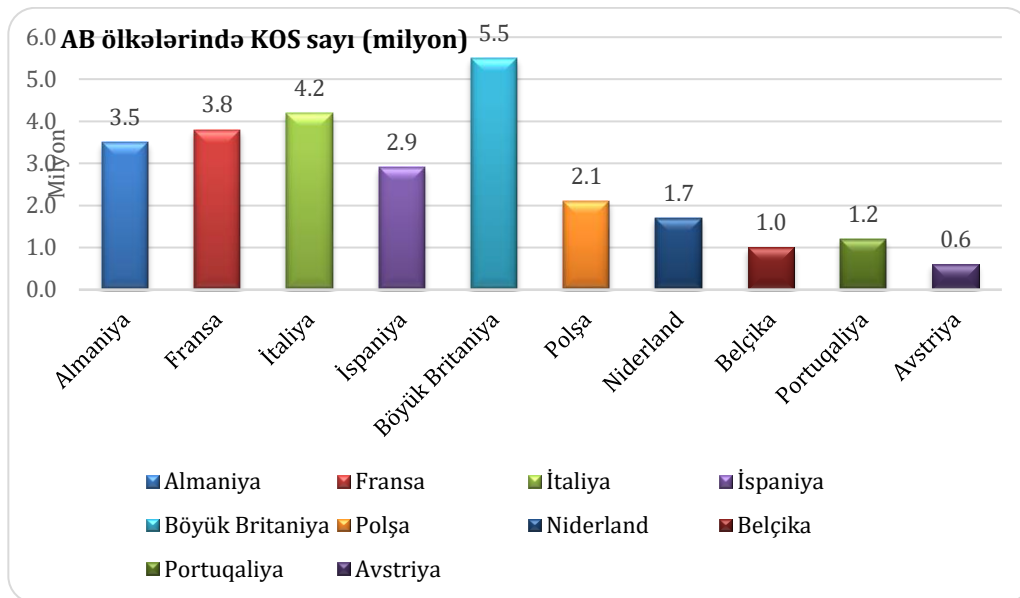
Mənbə: ILO (2019); ADB (2020); Di Bella et al. (2023); DSK (2024).

Avropa Birliyi: integrasiya əsaslı model

Avropa Birliyi KOS siyasətinin əsasını «Small Business Act for Europe» (2008) sənədi təşkil edir. Bu sənəd «əvvəlcə kiçiyi düşün» (Think Small First) prinsipi əsasında KOS-ların iqtisadi sistemə qatılmasını bütün siyasət sahələrinin mərkəzinə qoyur [15]. AB-nin 2022-2023-cü illər hesabatına görə, 27 üzv ölkədə

22,9 milyon KOS subyekti fəaliyyət göstərir, bu subyektlər xüsusi sektorun 99,8 faizini, qeyri-maliyyə iqtisadiyyatındakı məşğulluğun 64,9 faizini, əlavə dəyərin isə 52,9 faizini təşkil edir [15]. AB ölkələri arasında Almaniya «Mittelstand» — güclü orta sahibkarlıq sinfi — modeli ilə fərqlənir. Almaniyaadakı orta müəssisələr ixracatın 70 faizini həyata keçirir və ölkəni dünya ixracat liderləri sırasında saxlayır. Almaniya KOS-larının innovativ sektordakı patentlər üzrə payı iri korporasiyalarla müqayisədə güclü mövqe tutur (Kindström et al., 2022). İtaliyada isə «sənaye rayonları» (industrial districts) modeli — coğrafi cəhətdən cəmləşmiş ixtisaslaşmış müəssisə qrupları — ölkə ixracatının 40 faizini formalaşdırır [6].

AB-nin struktur fondları vasitəsilə maliyyələşdirilən KOS dəstəyi proqramları — Avropa KOS Maliyyəsi (COSME), Horizon Europe, Avropa Struktur Fondları — hər il 10 milyard avrodan çox vəsaiti KOS inkişafına yönəldir. Məhz bu institusional maliyyə infrastrukturunu AB-nin KOS göstəriciləri üzrə yüksək nəticəsinin əsas açıqlaması sayılır.

Mənbə: Di Bella et al. (2023); European Commission (2003).

ABŞ: bazar rəqabəti əsaslı model

ABŞ-də KOS siyasəti Kiçik Biznes İdarəsinin (Small Business Administration — SBA) rəhbərliyi altında həyata keçirilir. 2024-cü ilin məlumatlarına görə, ABŞ-də 33,2 milyon kiçik müəssisə fəaliyyət göstərir, bu subyektlər ölkədəki bütün müəssisələrin 99,9 faizini, özəl sektordakı məşğulluğun 46,4 faizini, yeni iş yerlərinin isə 64 faizini yaradır [7]. Birch (1979) tərəfindən sübut edilən «iş yerinin

ilkin yaradıcıları kiçik müəssisələrdir» prinsipi bu statistikada öz təsdiqini tapmağa davam edir.

ABŞ modelinin xüsusiyyəti güclü risk kapitalı ekosistemi, universitet-sənaye tərəfdaşlığı, vergi güzəştləri sistemi (R&D Tax Credit) və SBA-nın kredit zəmanəti proqramlarıdır. 2023-cü ildə SBA 13 milyard dollarlıq kredit zəmanəti vermiş, bu da KOS-ların bank sisteminə çıxışını əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırmışdır. ABŞ-də «inkubator» və «akselerator» hərəkəti qlobal miqyasda öncül rol oynamaqda davam edir [9].

Asiya modelləri: Cənubi Koreya, Yaponiya və Çin

Asiya iqtisadiyyatlarının inkişaf dinamikasında KOS-ların rolu xüsusi nəzəri-praktiki maraq doğurur. Cənubi Koreyada KOS siyasəti İqtisadiyyat, Maliyyə və Sənaye Nazirliyinin nəzdindəki ixtisaslaşmış agentliklər vasitəsilə həyata keçirilir. Koreyada 7,6 milyon KOS subyekti ÜDM-in 46 faizini, məşğulluğun 88 faizini — dünya ölkələri arasında ən yüksək nisbətlərdən biri — formalaşdırır [16]. «Chaebols» — böyük konqlomeratlar — ilə KOS-lar arasındakı dərin kooperasiya əlaqəsi Koreya modelinin struktural xüsusiyyətidir.

Yaponiyada isə «shukko» sistemi — iri şirkətlərin ixtisaslı işçilərini KOS-lara müvəqqəti göndərməsi — özünəməxsus bir bilik transferi mexanizmi kimi çıxış edir. Yaponiyanın 3,5 milyon KOS subyekti ölkənin yüksək texnologiyalı ixracat məhsullarının istehsal zəncirinin ayrılmaz hissəsidir. Sənaye klasterləri siyasəti Yaponiyada KOS-ların qlobal rəqabət qabiliyyətini artıran əsas struktur mexanizm hesab edilir [6].

Çin öz iqtisadi artım inkişaf prosesində KOS sektoruna strateji önəm vermişdir. 2023-cü ilin məlumatlarına görə, Çindəki 50 milyondan çox KOS subyekti ÜDM-in 60 faizini, məşğulluğun 79 faizini, vergi gəlirlərinin 50 faizini, xarici ticarətin 68 faizini formalaşdırır [16]. Çinin «inkişaf zonaları» modeli — maliyyə güzəştlərini, infrastruktur dəstəyini və inzibati sadələşdirməni birləşdirən xüsusi iqtisadi ərazilər — dünya praktikasında geniş şəkildə tətbiq olunmuşdur.

Türkiyə modeli: müqayisəli perspektiv

Azərbaycana coğrafi, mədəni və iqtisadi cəhətdən yaxın olan Türkiyə KOS inkişafı baxımından mühüm müqayisə obyektidir. Türkiyədə KOS siyasəti iki əsas qurum — KOSGEB (Kiçik və Orta Müəssisə İnkişafı İdarəsi) və TOBB (Türkiyə Sənaye və Ticarət Otaqları Birliyi) — vasitəsilə koordinasiya edilir. Türkiyədə 3,3 milyon KOS

subyekti ÜDM-in 72 faizini, məşğulluğun 76 faizini formalaşdırır; bu göstəricilər inkişaf etmiş ölkələrin səviyyəsinə yaxınlaşmışdır [15].

KOSGEB-in tətbiq etdiyi geri qaytarılmayan qrant proqramları, geri qaytarılmalı kreditlər, mentorluq və texnoparklar sistemi Türkiyənin qısa müddətdə KOS sektorunu inkişaf etdirməsinin əsas alətləri olmuşdur. Bu modelin Azərbaycana tətbiq oluna biləcək elementləri — xüsusilə KOBİA ilə KOSGEB arasındakı oxşar struktur — tədqiqat baxımından maraqlı müqayisəli material verir [11].

Cədvəl 2. Seçilmiş ölkələrdə KOS sektorunun müqayisəli göstəriciləri

Ölkə	KOS sayı (mln)	ÜDM-ə töhfə (%)	Məşğulluq (%)	KOS (müəssisə %-i)	Əsas Dəstək Qurumu
Almaniya	3.5	53	60	99.4	KfW, IHK
İtaliya	4.2	67	78	99.9	Confindustria
ABŞ	33.2	44	47	99.9	SBA
Cənubi Koreya	7.6	46	88	99.9	SMBA, IBK
Çin	50+	60	79	99.0	MIIT, Dövlət Bankları
Yaponiya	3.5	55	70	99.7	SMRJ, JFC
Türkiyə	3.3	72	76	99.8	KOSGEB, TOBB
Azərbaycan	0.21	27	~40	99.0+	KOBİA, KOBİA Evi

Mənbə: ILO (2019); McKinsey Global Institute (2024); Di Bella et al. (2023); ADB (2020); DSK (2024).

Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin 2024-cü il məlumatlarına görə, ölkədə fəaliyyət göstərən bütün sahibkarlıq subyektlərinin 99 faizdən çoxunu KOS subyektləri təşkil edir. Strukturuna görə mikro müəssisələr 97,3 faiz, kiçik müəssisələr 1,9 faiz, orta müəssisələr isə 0,8 faiz payı ilə təmsil olunur. Bu nisbət dünya orta göstəricilərinə uyğundur; lakin Almaniya (99,4%) və Türkiyə (99,8%) ilə müqayisədə orta müəssisələrin payının aşağılığı — yəni mikro müəssisə ağırlıqlı struktur — sektorun hələ tam yetkinləşmədiyinə işarə edir.

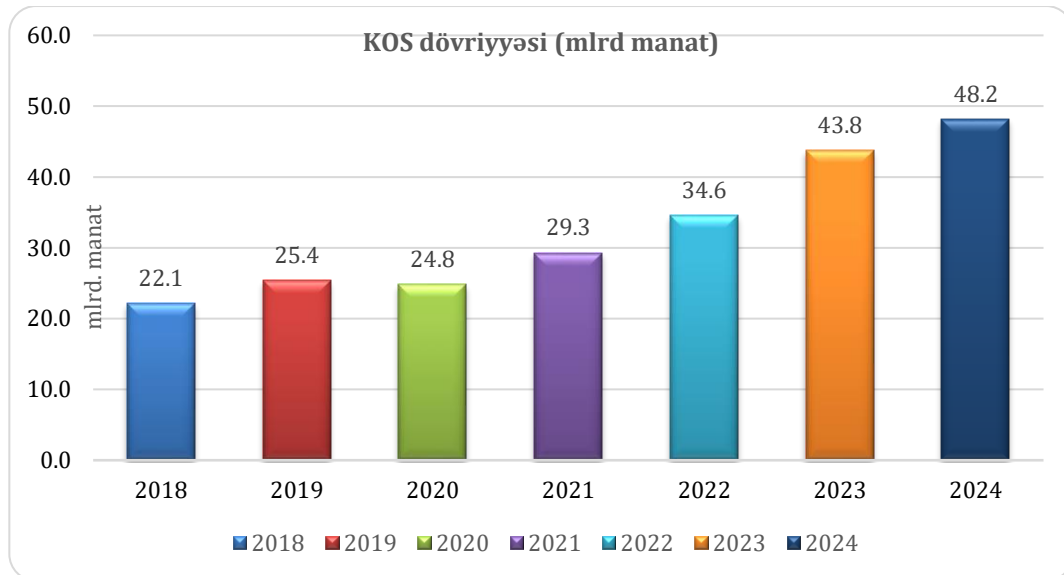
Sektor dinamikası son yeddi ildə mütəmadi inkişaf nümayiş etdirir. 2018–2024-cü illər arasında KOS subyektlərinin sayı 136 mindən 210 minə (54 faiz) artmışdır [24]. Sektorun dövriyyəsi 2018-ci ildəki 22,1 milyard manatdan 2024-cü ildə 48,2 milyard manata yüksəlmiş, bu artım ümumilikdə 118 faiz təşkil etmişdir. 2023-cü ildə qeyri-

neft sektorunun əlavə dəyərindəki KOS payı 27,2 faizə çatmışdır; bu göstərici 2018-ci ildəki 23,5 faizdən 3,7 faiz bəndi yüksəkdir [21].

Cədvəl 3. Azərbaycanada KOS Sektorunun Əsas Göstəriciləri (2018–2024)

İl	KOS sayı (min)	Dövriyyə (mlrd AZN)	Məşğulluq (min nəfər)	ÜDM töhfəsi (qeyri-neft, %)	İllik artım (dövriyyə, %)
2018	136	22.1	282	23.5	–
2019	148	25.4	295	24.1	+14.9%
2020	151	24.8	288	23.8	–2.4%
2021	163	29.3	305	24.9	+18.1%
2022	182	34.6	328	25.8	+18.1%
2023	201	43.8	358	27.2	+26.6%
2024	210	48.2	375	27.8	+10.0%
Ümumi dəyişim	↑54%	↑118%	↑33%	↑4.3 f.b.	–

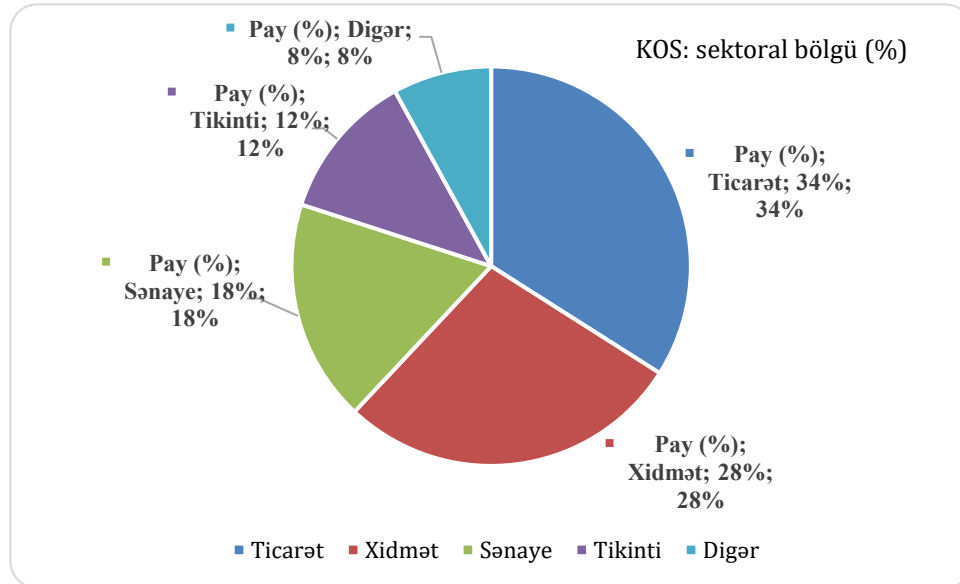
Mənbə: DSK (2024); KOBİA (2025)— 2024 il üzrə ilkin məlumatlar. f.b. — faiz bəndi.

Mənbə: DSK (2024); KOBİA (2025).

KOS sektorunun sektoral bölgüsü baxımından ticarət 34 faiz, xidmət 28 faiz, sənaye 18 faiz, tikinti 12 faiz payı ilə aparıcı sahələr sırasındadır [21]. Sənaye sektorundakı KOS payının nisbətən aşağı olması — beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti üçün kritik olan istehsal KOS-larının zəifliyi — sektorun struktur çatışmazlıqlarından biri kimi müəyyənləşdirilir. Müqayisə üçün: Almanıyanın «Mittelstand» modeli əsasən sənaye sektoru ilə bağlıdır.

Regional bölgü baxımından KOS subyektlərinin 52 faizi Bakı şəhərində, 48 faizi isə regionlarda fəaliyyət göstərir [22]. Paytaxt-region qeyri-bərabərliyi Azərbaycanın KOS siyasəti üçün prioritet məsələ olmaqda davam edir. Xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə KOS infrastrukturunun yenidən qurulması strateji əhəmiyyət daşıyır.

Mənbə: DSK (2024); KOBİA (2025).

Beynəlxalq müqayisə kontekstində Azərbaycan

Azərbaycanda KOS-un ÜDM-ə töhfəsi olan 27,2 faiz dünya ortalamması olan 50 faizin xeyli altında qalır [21]. Bu fərq ölkənin neft sektoru ağırlıqlı iqtisadi strukturunu əks etdirir. Məşğulluq göstəricisi (~40 faiz) də Türkiyənin 76 faizi, Çinin 79 faizi, Hindistanın 80 faizi ilə müqayisədə aşağıdır. Lakin dinamika cəhətdən Azərbaycan 2018–2024-cü illər arasında KOS sektorunda ən sürətli artımı (dövrüyyədə +118%) nümayiş etdirən ölkələr sırasındadır.

EU4Business Azərbaycan hesabatına görə, 2023-cü ildə AB-nin KOS dəstəyi proqramı çərçivəsində 31 fəal layihə icra edilmiş, 111 milyon avrodan çox büdcə ilə 1.999 KOS subyektinə dəstək göstərilmiş, 1.067 yeni iş yeri yaradılmışdır [27]. Bu rəqəmlər Azərbaycan KOS sektorunun beynəlxalq maliyyə axınlarına inteqrasiyasının güclənməsini əyani şəkildə göstərir.

Azərbaycanda KOS-a dövlət dəstəyi mexanizmləri

Azərbaycanda KOS-a dövlət dəstəyinin normativ-hüquqi bazası ardıcıl islahatlar nəticəsində formalaşmışdır. 2007-ci ildə «bir pəncərə» prinsipi əsasında biznes subyektlərinin onlayn qeydiyyatı tətbiq edilmiş, bu addım sahibkarlığın institusional sürtünməsinə əhəmiyyətli dərəcədə azaltmışdır [28]. 2018-ci ildə Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə müəssisə ölçüsünün yeni təsnifatı beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır [20]. «Sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarətin dayandırılması haqqında» Qanun yoxlamaları məhdudlaşdıraraq, biznes mühitini daha əlverişli hala gətirmişdir.

Vergi Məcəlləsindəki «Start-up» sertifikatı müddəaları yeni yaranan mikro və kiçik müəssisələrə 3 il müddətinə mənfəət vergisindən azadolma imkanı verir (KOBİA, 2024). Gömrük Məcəlləsindəki güzəştlər, «Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Elektron Hökumət portalı vasitəsilə lisenziyaların alınması kimi tədbirlər Azərbaycanın sahibkarlıq mühiti göstəricilərini əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırmışdır.

COVID-19 pandemiyasının yaratdığı iqtisadi böhran şəraitində sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlılığının təmin edilməsi dövlətin iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Vergi güzəştləri, kreditlərin faiz dərəcələrinin subsidiyalasdırılması, dövlət zəmanətli kredit xətlərinin ayrılması, icarə ödənişlərinin təxirə salınması, məcburi fasilələr səbəbindən əməkhaqqı ödənişlərinə dəstək kimi tədbirlər həyata keçirilmişdir [29].

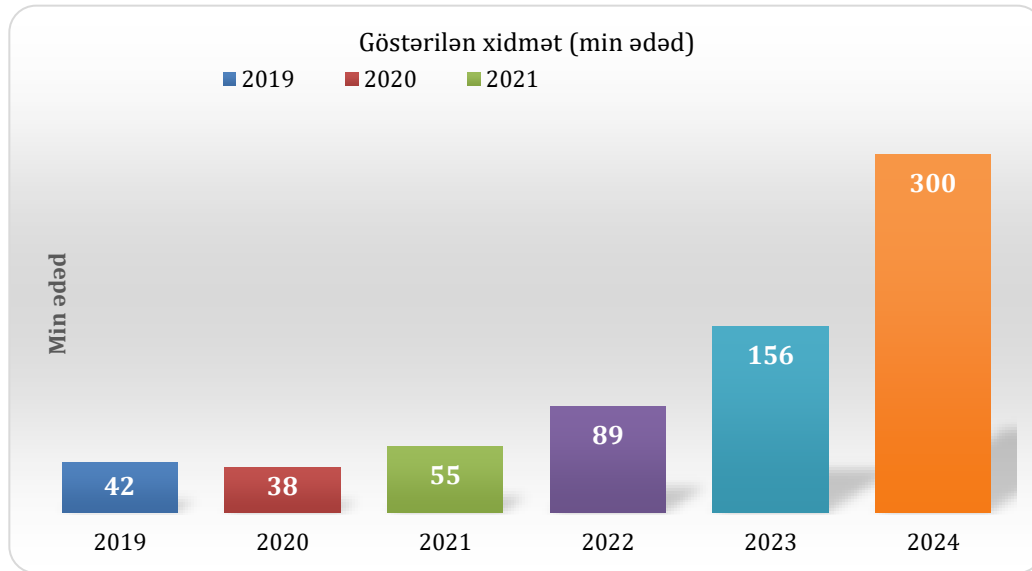
KOBİA — Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) 2018-ci ildə İqtisadiyyat Nazirliyinin nəzdində yaradılmış, KOS sektorunun inkişafı üçün əsas icraedici qurum kimi fəaliyyətə başlamışdır (KOBİA, 2024). Agentliyin missiyası KOS sektorunun tənzimlənməsi, dövlət xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, sahibkarların hüquqlarının müdafiəsi, biliyə, innovasiyaya, bazarlara və maliyyəyə çıxışın asanlaşdırılmasını əhatə edir.

KOBİA-nın fəaliyyəti üç «KOS Evi» — Bakı, Gəncə, Şirvan — vasitəsilə həyata keçirilir; bu mərkəzlər sahibkarlara 300 mindən artıq xidmət göstərmişdir (İqtisadiyyat Nazirliyi, 2024). Agentlik 41 şəhər və rayon üzrə «KOS Dostu» şəbəkəsi vasitəsilə regional sahibkarlıq mühitinin gücləndirilməsinə yönəlmiş

xidmətlər göstərir (KOBİA, 2024). 50-yə yaxın yerli və xarici sərgi-yarmarkada 1.300-dən artıq KOS subyektinin iştirakı pulsuz olaraq təmin edilmişdir.

«Startup Azərbaycan» proqramı çərçivəsində innovativ müəssisələrin inkubator və akselerator dəstəyi, «Alman-Azərbaycan Sahibkarlarının Peşəkar İnkişafı Birgə Proqramı» isə KOS rəhbərlərinin idarəetmə bacarıqlarının artırılmasına yönəlmiş beynəlxalq tərəfdaşlığın nümunəsidir (KOBİA, 2024).

Mənbə: KOBİA (2024, 2025); İqtisadiyyat Nazirliyi (2024).

Cədvəl 4. KOBİA-nın əsas fəaliyyət göstəriciləri (2019–2024)

İl	Göstərilən xidmət (min ədəd)	Güzəştli kredit (mln. AZN)	Sərgi-yarmarka (ədəd)	Yeni iş yeri (ədəd)
2019	42	12.4	6	3.200
2020	38	10.1	4	2.800
2021	55	18.3	8	4.100
2022	89	31.2	11	6.500
2023	156	52.4	14	9.200
2024	300	78.6	17	13.800
CƏMİ	680	203.0	60	39.600

Mənbə: KOBİA (2024, 2025); İqtisadiyyat Nazirliyi (2024)

Maliyyə dəstəyi mexanizmləri

Azərbaycan hökuməti KOS sektoruna maliyyə dəstəyinin geniş alətlər toplusunu tətbiq edir: vergi güzəştləri, gömrük imtiyazları, infrastruktur dəstəyi, güzəştli kreditlər, subsidiyalar, qrant proqramları [25]. KOBİA vasitəsilə həyata keçirilən

güzəştli kredit proqramları, xüsusilə ilkin fəaliyyət mərhələsindəki müəssisələr üçün əhəmiyyətli maliyyə körpüsü rolunu oynamaqdadır.

Beynəlxalq maliyyə institutlarının dəstəyi də sektorun inkişafında mühüm yer tutur. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB) 2019–2024-cü illər arasında Azərbaycanda KOS maliyyəsinə təxminən 114 milyon ABŞ dolları həcmində vəsait istiqamətləndirmişdir; bankın 2025–2030-cu illər üçün ölkə strategiyasında KOS rəqabət qabiliyyətinin artırılması əsas prioritet kimi müəyyənləşdirilmişdir [26]. EU4Business proqramı isə 2023-cü ildə 111 milyon avrodan çox büdcə ilə 1.999 KOS subyektinə dəstək vermişdir [27].

Cədvəl 5. Azərbaycanda KOS-a maliyyə dəstəyinin mənbələri (2023–2024)

Maliyyə Mənbəyi	Dəstək Növü	Həcm (mln.)	Əhatə dairəsi
KOBİA güzəştli kredit	Güzəştli kredit	AZN 78.6	~4.200 KOS subyekti
EBRD / AYİB	Kredit xətti, texniki dəstək	USD 114+	Aparıcı sektorlar
EU4Business (AB)	Qrant, texniki yardım	EUR 111	1.999 KOS subyekti
Dövlət büdcəsi	Subsidiya, infrastruktur	AZN 120+	Sənaye parkları, KOS evləri
Özəl banklar (PAŞA, ABB)	Kommersiya krediti	AZN 350+	Ümumi KOS bazarı

Mənbə: KOBİA (2024, 2025); EBRD (2025); EU4Business (2023).

KOS-un inkişafına mane olan structural amillər

Maliyyəyə çıxış Azərbaycanda KOS inkişafının ən böyük struktur çətinliklərindən biri olaraq qalmaqda davam edir. Khan və Emon (2024) tərəfindən aparılmış tədqiqat maliyyə böhranları zamanı KOS-ların əsas zəifliyinin pul vəsaitlərinin hərəkətinin idarə edilməsindəki çatışmazlıqlar, yüksək girov tələbləri və maliyyə mənbələrinin diversifikasiya olunmaması olduğunu müəyyən etmişdir. Azərbaycanda bank kreditlərinin 70 faisdən çoxu girov tələb edir, KOS-ların isə yalnız 30 faizi rəsmi kredit əldə edə bilər [21]. İşçi qüvvəsinin ixtisas səviyyəsi KOS performansını müəyyən edən kritik dəyişəndir. Kindström, Carlborg və Nord (2022) tərəfindən aparılmış tədqiqat böyüyən KOS-ların əsas idarəetmə çətinliklərini sənədləşdirmişdir: ixtisaslı işçilərin saxlanılması, liderlik bacarıqlarının inkişafı, strategiya-əməliyyat balansı. Azərbaycanda peşəkar ixtisasartırma infrastrukturunun KOS ehtiyaclarına uyğunlaşdırılması hələ formalaşma mərhələsindədir. Fajarika (2024) tərəfindən aparılmış sistemli ədəbiyyat analizi rəqəmsal texnologiyaların KOS böyüməsinə müsbət kumulyativ təsir etdiyini göstərdi [8]. Lakin Azərbaycanda KOS-ların yalnız 40 faizinin e-ticarətdən istifadə etdiyi, rəqəmsal maliyyə xidmətlərinin isə hələ tam inkişaf etmədiyini statistik məlumatlar ortaya qoyur.

Sharma (2024) rəqəmsal çevikliyi yüksək olan KOS subyektlərinin böhrandan daha tez çıxdığını sübut etmişdir. Azərbaycanda KOS-un ümumi ixracatdakı payı 5 faizin altında qalır; bu göstərici Türkiyədə (40%), Koreya (30%) ilə müqayisədə olduqca aşağıdır. Eriksson (2022) beynəlxalq bazarlarda sabit mövqe qazanmış KOS-ların biznes modelini yeniləmə qabiliyyətinin rəqabət üstünlüyünün əsas mənbəyi olduğunu müəyyən etmişdir. Dvorksy et al. (2024) isə sosial-ekoloji davamlılıq standartlarını mənimsəyən KOS-ların beynəlxalq bazara çıxışının gücləndiyi nəticəsinə gəlmişdir.

Cədvəl 6. Azərbaycanda KOS problemləri, göstəricilər və tövsiyə olunan həll yolları

Problem Sahəsi	Cari Vəziyyət (Azərbaycan)	Xarici Təcrübə	Tövsiyə olunan Həll
Maliyyə çıxışı	KOS-ların ~30%-i kredit əldə edir; girov tələbi > 70%	ABŞ SBA kredit zəmanəti; KOSGEB geri qaytarılmayan qrant	Zəmanət fondu genişləndirilsin; alternativ maliyyə platf.
İnsan kapitalı	İdarəetmə bacarıqları zəif; kadr saxlama problemi	Almaniya «ikili təhsil» sistemi; Koreya SMBA mentorluq	Dövlət-özəl tərəfdaşlığı ilə ixtisasartırma infrastrukturu
Rəqəmsallaşma	~40% e-ticarətdən istifadə edir	Çin «platforma əsaslı inkişaf» siyasəti; AB DIGITAL SME Alliance	«Rəqəmsal KOS» proqramının genişləndirilməsi; subsidiyalı lisenziya
İxracat payı	KOS ixracatdakı payı < 5%	Türkiyə KOSGEB ixracat dəstəyi; Yaponiya JETRO	Sertifikat dəstəyi; ixracat-inkişaf proqramı
Innovasiya	T&İ xərci ÜDM-in < 0.3%-i	İtaliya sənaye rayonları; Koreya chaebols-KOS kooperasiyası	Texnoparklar; R&D vergi güzəştləri
Bölgəarası bərabərsizlik	KOS-ların 52%-i Bakıda	Almaniya regional KfW bankları; İspaniya CDTI	KOS Evlərinin regionlara yayılması; azad edilmiş ərazilər KOS Proqramı

Mənbə: KOBİA (2024); World Bank Group (2022); McKinsey Global Institute (2024).

KOS-un inkişaf perspektivləri və strateji istiqamətlər

Azərbaycanın COP29 ev sahibliyi kontekstindəki öhdəlikləri KOS-ların yaşıl iqtisadiyyata integrasiyasını yeni bir prioritet kimi gündəmə gətirir [25]. Dvorsky (2024) davamlılıq standartlarını mənimsəmiş KOS-ların həm daxili fəaliyyət effektivliyinin, həm də xarici bazar imkanlarının gücləndiyi nəticəsinə gəlmişdir.

AB-nin «Yaşıl Müqavilə» çərçivəsindəki KOS dəstək siyasəti Azərbaycan üçün mühüm nümunə modeli olmaqla yanaşı, potensial maliyyə axınları da yaradır.

Porter (1998) tərəfindən konseptuallaşdırılan klaster modeli — coğrafi yaxınlıqdakı müəssisə qruplarının infrastruktur, bilik mübadiləsi və bazar əlaqələri üzərindən sinergiya yaratmasını nəzərdə tutur və Azərbaycanda sənaye parkları, texnoparklar və ixrac zonaları vasitəsilə tədricən tətbiq edilməkdədir. Yaponiyanın sənaye klasterləri, İtaliyanın sənaye rayonları, Cənubi Koreyada chaebols-KOS kooperasiyası bu modelin fərqli həyata keçirilmə variantlarıdır. Azərbaycan üçün azad edilmiş ərazilərdəki klaster potensialı xüsusi diqqəti haqq edir.

Rəqəmsal transformasiya Azərbaycan KOS-larının rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında strateji çevriliş nöqtəsi olmaq potensialına malikdir. «Rəqəmsal Azərbaycan» proqramı çərçivəsindəki tədbirlər, AYİB-in rəqəmsal maliyyə infrastrukturuna (2025–2030) dəstəyi və KOBİA-nın «Rəqəmsal KOS» layihəsi bu transformasiyanın institusional dayaqlarını formalaşdırır. Yaseen (2024) dövlətin maliyyə olmayan dəstəyinin — texniki yardım, mentorluq, rəqəmsal infrastruktur — KOS-ların effektivliyini mənfəət üzrə dövlət dəstəyindən daha güclü şəkildə artırdığını sübut etmişdir.

Azərbaycan KOS-larının ixracatdakı payının artırılması «Azərbaycan 2030» strategiyasının prioritetlərindən biridir [19]. Eriksson (2022) sabit beynəlxalq böyüməyə nail olan KOS-ların biznes modelini yeniləmə qabiliyyətinin əsas fərqləndirici amil olduğunu müəyyən etmişdir. Türkiyənin KOSGEB-in ixracat dəstəyi proqramı, Koreyanın «K-Startup» global akseleratoru, Yaponiyanın JETRO vasitəsilə KOS ixracatı dəstəyi — bu modellər Azərbaycan üçün dərs alınmalı xarici təcrübəni təşkil edir.

Müqayisəli təhlil göstərir ki, Azərbaycanın KOS sektoru inkişaf dinamikasına görə müsbət nəticələr nümayiş etdirsə də, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə müqayisədə bir sıra struktur çatışmazlıqlar qalmaqdadır. Almaniyada KOS-ların sənaye və ixrac yönümlü istehsalda yüksək payı müşahidə olunduğu halda, Azərbaycanda KOS-ların böyük hissəsi ticarət və xidmət sektorunda cəmləşmişdir. ABŞ modelində kredit zəmanətləri və risk kapitalı mexanizmləri sahibkarların maliyyəyə çıxışını genişləndirir, Azərbaycanda isə yüksək girov tələbləri maliyyələşməni məhdudlaşdırır. Cənubi Koreya və Yaponiyada iri şirkətlərlə KOS-lar arasında güclü kooperasiya əlaqələri mövcuddur, lakin Azərbaycanda belə inteqrasiya mexanizmləri hələ kifayət qədər formalaşmamışdır. Türkiyənin

KOSGEB modeli innovasiya, ixrac və rəqəmsallaşma istiqamətində daha geniş dəstək alətləri təqdim edir.

Bu müqayisələr əsasında Azərbaycan üçün əsas dərslər aşağıdakılardır: (1) kredit zamanəti və alternativ maliyyələşmə mexanizmlərinin genişləndirilməsi; (2) istehsal və ixrac yönümlü KOS-ların xüsusi təşviqi; (3) peşə təhsili və sahibkarlıq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi; (4) rəqəmsallaşma və innovasiya layihələrinin subsidiyalaşdırılması; (5) iri müəssisələrlə KOS-lar arasında təchizat zənciri əməkdaşlığının gücləndirilməsi; (6) regionlarda fəaliyyət göstərən KOS-lar üçün əlavə təşviq mexanizmlərinin yaradılması. Beləliklə, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, Azərbaycanın əsas problemi KOS-ların sayından çox onların məhsuldarlığının, ixrac qabiliyyətinin və yüksək əlavə dəyər yaradan sahələrdə iştirak səviyyəsinin artırılmasıdır. Müqayisəli təhlil göstərir ki, Azərbaycanda KOS sektorunun inkişafı üzrə son illərdə mühüm irəliləyişlər əldə olunsa da, sektorun iqtisadi sistemdəki rolu inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə hələ də məhdud olaraq qalır. Almaniya, ABŞ, Cənubi Koreya, Yaponiya və Türkiyə təcrübələrinin araşdırılması göstərir ki, uğurlu KOS modellərinin əsas xüsusiyyətləri maliyyəyə əlçatanlıq, innovasiya yönümlülük, ixrac potensialı, insan kapitalının inkişafı və dövlət–özəl sektor əməkdaşlığının güclü olmasıdır.

Azərbaycanın əsas çatışmazlıqlarından biri KOS-ların ÜDM-də payının aşağı olmasıdır. Araşdırılan ölkələrdə bu göstərici 44–72 faiz arasında dəyişdiyi halda, Azərbaycanda qeyri-neft sektorunda KOS-ların payı təxminən 27 faiz səviyyəsindədir. Bu fərq iqtisadiyyatın hələ də iri və xüsusilə enerji sektorundan yüksək asılılığını göstərir. Digər mühüm problem KOS-ların ixrac fəaliyyətində zəif iştirakıdır. Türkiyə, Cənubi Koreya və Almaniyada KOS-lar ixracın mühüm hissəsini formalaşdırdığı halda, Azərbaycanda bu göstərici əhəmiyyətli dərəcədə aşağıdır.

Maliyyəyə çıxış sahəsində də fərqlər müşahidə olunur. ABŞ-də SBA kredit zamanəti proqramları, Avropa Birliyində xüsusi fondlar və Türkiyədə KOSGEB mexanizmləri sahibkarların maliyyələşməyə çıxışını asanlaşdırır. Azərbaycanda isə yüksək girov tələbləri və alternativ maliyyə alətlərinin məhdudluğu KOS-ların inkişafını ləngidən əsas amillərdəndir. Bundan əlavə, innovasiya və tədqiqat fəaliyyətlərinə ayrılan vəsaitlərin məhdudluğu yüksək əlavə dəyər yaradan məhsulların istehsalını zəiflədir.

İnsan kapitalı sahəsində Almaniyanın ikili peşə təhsili sistemi və Cənubi Koreyanın mentorluq proqramları uğurlu nümunələrdir. Azərbaycanda isə KOS-ların tələblərinə uyğun peşə hazırlığı və idarəetmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində

əlavə tədbirlərə ehtiyac qalır. Rəqəmsallaşma göstəriciləri də inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə aşağı səviyyədədir ki, bu da rəqabət qabiliyyətinə mənfi təsir göstərir.

Beləliklə, beynəlxalq təcrübənin müqayisəli təhlili əsasında Azərbaycan üçün əsas prioritet istiqamətlər kimi kredit zəmanəti mexanizmlərinin genişləndirilməsi, ixrac yönümlü və innovativ KOS-ların stimullaşdırılması, peşə təhsilinin gücləndirilməsi, rəqəmsal transformasiya proqramlarının genişləndirilməsi, eləcə də regionlarda fəaliyyət göstərən KOS-ların dəstəklənməsi çıxış edir. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi KOS sektorunun iqtisadi artım, məşğulluq və qeyri-neft ixracında rolunun əhəmiyyətli şəkildə artmasına şərait yarada bilər.

Cədvəl 7. Xarici təcrübə əsasında Azərbaycan üçün çıxarılan dərslər

Xarici təcrübə	Azərbaycanda mövcud vəziyyət	Təvsiyə
ABŞ (SBA kredit zəmanəti sistemi)	KOS-ların kreditə çıxışı məhduddur, girov tələbləri yüksəkdir	Kredit zəmanəti fondlarının və alternativ maliyyə alətlərinin genişləndirilməsi
Almaniya (Mittelstand modeli)	İstehsal yönümlü orta müəssisələrin payı aşağıdır	Sənaye yönümlü KOS-ların və ixrac yönümlü istehsalın təşviqi
Almaniya (ikili peşə təhsili sistemi)	İxtisaslı kadr çatışmazlığı müşahidə olunur	Peşə təhsili ilə biznes arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi
Türkiyə (KOSGEB modeli)	KOS-ların ixracda payı aşağıdır	İxrac subsidiyaları və sertifikatlaşdırma dəstəyi
Cənubi Koreya (KOS-iri şirkət əməkdaşlığı)	Təchizat zənciri inteqrasiyası zəifdir	Böyük müəssisələrlə kooperasiyanın stimullaşdırılması
AB və Çin rəqəmsallaşma proqramları	Rəqəmsal transformasiya və e-ticarət imkanlarından istifadə məhduddur	“Rəqəmsal KOS” proqramlarının və e-ticarət təşviqlərinin genişləndirilməsi

Tədqiqatın elmi yenilikləri

Tədqiqat nəticəsində aşağıdakı elmi yeniliklər əldə edilmişdir:

- KOS sektorunun inkişafı üzrə Almaniya, ABŞ, Türkiyə, Çin və Cənubi Koreya modelləri sistemli şəkildə müqayisə edilmişdir;
- Azərbaycanın KOS sektorunun beynəlxalq göstəricilər üzrə mövqeyi qiymətləndirilmişdir;
- KOS-un ÜDM-də, məşğulluqda və ixracatda payının aşağı olmasının əsas səbəbləri müəyyən edilmişdir;
- Xarici təcrübə əsasında Azərbaycan üçün tətbiq oluna biləcək inkişaf mexanizmləri müəyyən edilmişdir;

- KOS sektorunun rəqəmsallaşması, maliyyələşdirilməsi və ixrac potensialının artırılması üzrə təkliflər hazırlanmışdır.

Nəticə

Bu tədqiqat xarici ölkələrin KOS modellərinin müqayisəli analizi ilə Azərbaycan KOS sektorunun ətraflı statistik qiymətləndirilməsini birləşdirərək bir sıra əhəmiyyətli nəticələr ortaya qoymuşdur. Birincisi, KOS-un iqtisadi sistemdəki rolu universal bir həqiqəti əks etdirir: müəssisələrin 99%-i, məşğulluğun 60–70%-i, ÜDM-in 50%-i KOS subyektləri ilə bağlıdır [1]. Lakin bu rolu reallaşdırmaq üçün passiv institusional mühit deyil, aktiv dövlət-özəl tərəfdaşlığı modelinin tətbiqi zəruridir.

İkincisi, Azərbaycanda KOS sektoru 2018–2024-cü illər arasında subyekt sayında 54%, dövrriyyədə 118%, məşğulluqda 33% artım nümayiş etdirərək sürətli inkişaf mərhələsini yaşamışdır [24]. Lakin sektorun ÜDM-ə töhfəsinin (27%) dünya ortalamasının (50%) xeyli altında qalması, mikro müəssisə ağırlıqlı struktur, ixracat payının aşağılığı kimi göstəricilər dərinləşmiş siyasət müdaxiləsinin zərurətini ortaya qoyur.

Üçüncüsü, xarici təcrübənin müqayisəli analizi əsasında aşağıdakı strateji tövsiyələr irəli sürülür:

1. ABŞ SBA modeli ilə analoq kredit zəmanəti fondunun yaradılması — KOS-ların bank sisteminə çıxışını artırmaq üçün;
2. Almaniyadan ilham alan «ikili peşə təhsili» modelinin pilot tətbiqi — KOS-larda kadr potensialını gücləndirmək üçün;
3. İtaliyanın sənaye rayonları modelindən istifadə edərək azad edilmiş ərazilərdə ixtisaslaşmış KOS klasterlərinin formalaşdırılması;
4. Türkiyənin KOSGEB ixracat dəstəyi proqramına oxşar mexanizmlər vasitəsilə KOS ixracat potensialını artırılması;
5. Koreya modeli kimi böyük şirkətlərin KOS-larla dərin kooperasiya əlaqəsini stimullaşdıran vergi güzəştlərinin tətbiqi.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, KOS sektorunun inkişafı yalnız bir iqtisadi sektor siyasəti deyil, Azərbaycanın makroiqtisadi davamlılığını, sosial ədaləti, bölgəarası inkişaf bərabərliyini və qlobal rəqabət qabiliyyətini şərtləndirən strateji bir imperativdir. «Azərbaycan 2030» hədəflərinin reallaşdırılması KOS sektorunun ÜDM-ə töhfəsinin 27 faizdən 40 faizə qaldırılmasını tələb edir — bu hədəf isə yalnız kompleks, ardıcıl və beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan siyasət yanaşması ilə reallaşa bilər.

Aparılmış təhlillər göstərir ki, Azərbaycanda KOS sektorunun inkişafı üzrə müsbət dinamika müşahidə olunsada, sektorun iqtisadi sistemdə rolu inkişaf etmiş ölkələrlə

müqayisədə məhdud olaraq qalır. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, maliyyəyə çıxışın yaxşılaşdırılması, innovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi, insan kapitalının inkişaf etdirilməsi və ixrac yönümlü sahibkarlığın təşviqi KOS sektorunun dayanıqlı inkişafının əsas şərtləridir. Təklif olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi KOS-un ölkənin iqtisadi artımına və qeyri-neft sektorunun inkişafına töhfəsini artırmağa imkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. International Labour Organization (ILO). (2019). Small Matters: Global Evidence on the Contribution to Employment by the Self-Employed, Micro-Enterprises and SMEs. Geneva: ILO Publications. ISBN: 978-92-2-133513-9. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_723282.pdf
2. Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper & Brothers. (Yenidən nəşr: 2008, Routledge, London. ISBN: 978-0-415-10762-4).
3. Penrose, E. T. (1959). The Theory of the Growth of the Firm. Oxford: Basil Blackwell. (Yenidən nəşr: 1995, Oxford University Press. ISBN: 978-0-19-828977-7).
4. Birch, D. L. (1979). The Job Generation Process. Cambridge, MA: MIT Program on Neighborhood and Regional Change. Ss. 1–52.
5. Storey, D. J. (1994). Understanding the Small Business Sector. London: Routledge. ISBN: 978-0-415-10038-0. Ss. 1–355.
6. Porter, M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, 76(6), 77–90. ISSN: 0017-8012.
7. McKinsey Global Institute. (2024, May). A Microscope on Small Businesses: Spotting Opportunities to Boost Productivity. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/a-microscope-on-small-businesses-spotting-opportunities-to-boost-productivity>
8. Fajarika, D., Trapsilawati, F., & Sopha, B. M. (2024). Influential Factors of Small and Medium-Sized Enterprises Growth Across Developed and Developing Countries: A Systematic Literature Review. International Journal of Entrepreneurship and Innovation, 25(4), 253–267. <https://doi.org/10.1177/14657503241258097>
9. Sharma, G. D., Kraus, S., Talan, A., Srivastava, M., & Theodoraki, C. (2024). Navigating the Storm: The SME Way of Tackling the Pandemic Crisis. Small Business Economics, 63(1), 221–241. <https://doi.org/10.1007/s1187-023-00810-1>
10. Kindström, D., Carlborg, P., & Nord, T. (2022). Challenges for Growing SMEs: A Managerial Perspective. Journal of Small Business Management, 62(3), 1–24. <https://doi.org/10.1080/00472778.2022.2047775>
11. Eriksson, T., Heikkilä, M., & Nummela, N. (2022). Business Model Innovation for Resilient International Growth. Small Enterprise Research, 29(2), 205–226. <https://doi.org/10.1080/13215906.2022.2052043>
12. Dvorsky, J., Kubalek, J., Barinova, D., Androniceanu, A., & Khan, K. A. (2024). Selected Factors Influencing the Social and Environmental Aspects of Sustainability of SMEs. Transformations in Business & Economics, 23(1), 200–218. ISSN: 1648-4460.
13. Yaseen, M., Sajjad, W., Visetnoi, S., Amanah, S., & Saqib, S. E. (2024). Entrepreneurial Orientation and SMEs Efficiency with Government Financial and Non-Financial Incentives as Moderators. SAGE Open, 14(3). <https://doi.org/10.1177/21582440241281259>
14. Khan, T., & Emon, M. M. (2024). Exploring the Economic Resilience of Small and Medium Enterprises (SMEs) During Financial Crises. Preprints.org. <https://doi.org/10.20944/preprints202408.1863.v1>

15. Di Bella, L., Katsinis, A., & Lagüera-González, J. (2023). Annual Report European SMEs 2022/2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN: 978-92-76-63163-5. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/sme-performance-review_en
16. Asian Development Bank. (2020). Asia Small and Medium-Sized Enterprise Monitor 2020: Volume I – Country and Regional Reviews. Manila: ADB. ISBN: 978-92-9262-278-5. <https://doi.org/10.22617/TCS200309-2>
17. European Commission. (2003). Commission Recommendation of 6 May 2003 Concerning the Definition of Micro, Small and Medium-Sized Enterprises (2003/361/EC). Official Journal of the European Union, L 124, 36–41. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>
18. World Bank Group. (2022). Micro, Small, and Medium Enterprises: Finance. Washington D.C.: World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/sme/finance>
19. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2021). «Azərbaycan 2030: Sosial-İqtisadi İnkişafa dair Milli Prioritetlər». Bakı: Prezidentin İşlər İdarəsi. URL: <https://president.az/az/articles/view/50474>
20. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti. (2018). «Mikro, Kiçik, Orta və İri Sahibkarlıq Subyektlərinin Təsnifatı Meyarları haqqında» 21 dekabr 2018-ci il tarixli Qərar. Bakı. URL: <https://smb.gov.az/az/nav/about>
21. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). Azərbaycanda Mikro, Kiçik və Orta Sahibkarlıq 2024 (Statistik toplusu). Bakı: DSK. URL: <https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/?lang=az>
22. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. (2024). Engines of Economic Growth and Social Development – SMEs. Bakı: İqtisadiyyat Nazirliyi. URL: <https://economy.gov.az/en/post/1470/engines-of-economic-growth-and-social-development-smes>
23. Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA). (2024). Tez-tez Verilən Suallar / Fəaliyyət hesabatı. Bakı: KOBİA. URL: <https://smb.gov.az/en/nav/faq>
24. Small and Medium Business Development Agency of Azerbaijan (KOBİA). (2025). SMEs Are Growing: Growth Momentum in Azerbaijan's SME Sector Continues. Bakı: KOBİA. URL: <https://smb.gov.az/en/all-news/smes-are-growing>
25. Today.az / Azernews. (2024, June 27). Azerbaijan Enhances SMEs' Role in Transitioning to Green Economy. URL: <https://www.azernews.az/business/227883.html>
26. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2025). Azerbaijan Country Strategy 2025–2030. London: EBRD Publications. URL: https://www.ebrd.com/content/dam/ebd_dxp/assets/pdfs/country-strategies/azerbaijan/azerbaijan-country-strategy-2025.pdf
27. EU4Business. (2023). Azerbaijan Country Profile. Brussels: EU4Business Initiative. URL: <https://eu4business.eu/countries/azerbaijan/>
28. Wikipedia. (2024). Small and medium-sized enterprises in Azerbaijan. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Small_and_medium-sized_enterprises_in_Azerbaijan (Son baxış tarixi: 01.03.2026).
29. Hacıyev C.(2021). Pandemiya şəraitində Azərbaycanda sahibkarlıq subyektlərinə dövlət dəstəyinin prioritet istiqamətləri . Elmi əsərlər jurnalı. №1 ISSN:2222-5013. https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aged%3A15%3A10489455/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Acrawler&id=ebsco%3Aged%3A151476202&crl=f&link_origin=none